

КРИЗА ЧИТАННЯ ТА УКРАЇНСЬКИЙ КНИЖКОВИЙ РИНОК

(оглядова довідка за матеріалами преси та інтернету 2020–2021 рр.)

Нові часи – нові виклики. І вони постають не лише перед політиками чи науковцями, а й книговидавцями [1].

Нині рівень читання помітно зменшується, воно переходить до проблемних питань [2].

Сто, ба навіть п'ятдесят років тому, відносно освічена людина казилася б від нудьги та сенсорної депривації без щоденного доступу до друкованого слова, а тепер довжелезні романи-епопеї Дікенса – Золя – Толстого замінили серіали на зразок «Абатства Даунтон» і «Гри престолів», легке читиво – екшн-бойовики та комедії. А дискомфортне поняття «лонгвід» уже поширюється на пост у соцмережі обсягом понад п'ятсот слів [3].

Сьогодні п'ята частина населення України (19,4%) не читає книг. Водночас хоча б раз на день читають літературу 18,3% українців. Про це свідчать дані соціопитування, проведеного дослідницькою компанією Gradus Research, що опитала 1 тис. громадян України з різних регіонів країни. Серед тих респондентів, до дозвілля яких не входить читання книг, виявилось більше чоловіків: 22,1% проти 16,9% жінок, що не читають. Найбільша кількість активних читачів проживає на заході України (28,1% місцевих жителів читають книги хоча б раз на день), трохи нижчі показники в Східній Україні – 22,2%. Водночас більшість учасників дослідження, які заявили про те, що вони не читають літературу, проживають в Центральній Україні (30,7%). Літературі російською мовою надають перевагу 56,4%, тоді як україномовній – 23,3%. Для 19,5% мова книги неважлива. Російськомовним текстам надають перевагу читачі зі сходу України (80,1%), тоді як найбільше читають книги українською мешканці заходу країни (51,9%) [4, 5].

Видавнича галузь в Україні нині постає перед великими труднощами. Згідно з дослідженнями Київського інституту соціології, 60% дорослого населення України не прочитали жодної книжки за минулий рік. Більшість громадян за минулий рік жодного разу не зайшла до книгарні чи бібліотеки. Лише 8% українців читають книжки щодня. Бодай раз на тиждень книжку розгортає менш ніж третина громадян України. Водночас у сусідній Польщі цей показник становить 36%, а в Італії – 56%.

Згідно з аналітикою мережі «Книголенд», за минулий рік в Україні закрилося 48 книгарень. Найпоширеніша причина – висока орендна плата. Нині на 40-мільйонну країну маємо лише 200 книгарень. Для порівняння: у Німеччині одна книгарня припадає на 15 тис. мешканців, у Польщі та Данії – на 12 тис., у Нідерландах – на 10 тис., у Фінляндії – на 7 тис. Цьогоріч банкрутства книгарень та закриття бібліотек тривають. Без них згодом перестануть існувати й видавництва, для яких книгарні є природним середовищем розповсюдження книжок. За 2019 рік в Україні було видано всього 24416 назв книжок. Спалах коронавірусу добиває видавництва, що можна бачити у цифрах, наданих Книжковою палатою України. За минулий рік кількість назв книжок та сукупний наклад знизилися на третину. Всього за 2020-й видано 18967 назв та 41 946 тис. примірників, що дорівнює менш ніж одній книжці на мешканця України. Минулого року відбувся безпрецедентний спад галузі, і цьогоріч катастрофа лише пришвидшується [6].

За даними Української асоціації видавців, асортимент книжок за 2021 рік зменшився на 23%, сумарний наклад – на 34% [7].

Втім, така соціологія про те, скільки книг минулоріч було видано, та скільки прочитали українці з'являється щороку. Зазвичай соціологія каже, що українці прочитали мало. Лідери думок пишуть панічні пости про низький колективний інтелект співвітчизників. Інтелектуали вправляються в красномовності, звинувачуючи «телевізор», який «одебілює» населення. До весни голосіння затихає. Аж доки не прийде наступний рік, а з ним – свіжа соціологія про те, як мало читають українці [8].

Чому ж саме сьогодні рівень читання зменшується, чому так відбувається, адже читання – одна з суто людських навичок? [2].

А чому власне мало б бути інакше? – запитують на шпальтах тижневика «Український тиждень». – Яким чарівним чином звичка читання має поселитися в уявленні наших людей про дозвілля? У бідних 90-х до книжок ставились за залишковим принципом. Одягти і нагодувати дитину було в пріоритеті, «начитати» в такому контексті не надто важливо. У двотисячних ситуація змінилась: найбільше книжок середньостатистичний українець купує не собі, а дітям. Купує і нарікає, що дітей треба примушувати, інакше не подолають і сторінки. У родині, де не читають батьки, не читатимуть діти [8].

Втім, не всі фахівці оцінюють ситуацію з читанням так критично. Так, за словами професора Ратгерського університету, американського літературного критика Лії Прайс, «сьогодні ми читаємо менше, ніж бібліофіли цього хотіли б для суспільства, проте не певна, що є факти, які засвідчують, наче раніше люди читали більше. У ХІХ столітті письменність поширилась у Європі серед представників усіх соціальних верств, зокрема й серед жіноцтва. Ця доба також була часом, коли журналістика, газети та журнали, стали масово доступними. Якщо глянемо на тогочасну суспільну критику, то виявимо часті нарікання на газети й журнали, що по суті мало відрізняються від тих, які сьогодні лунають на адресу соціальних медіа. У ХІХ столітті люди побоювались, що книжок більше не читатимуть, а лише розглядатимуть картинки й стежитимуть за плітками про

знаменитостей на шпальтах газет і журналів. Тобто що зникне вдумливе й неквапливе читання, таке, коли повертаються до вже прочитаного. Не впевнена, що ми можемо знайти свідчення істотного зменшення серйозного читання, проте точно здатні зафіксувати довгу боротьбу між короткими та довгими формами текстів, між ефемерною журналістикою, текстами, які втрачають важливість одразу після прочитання, і книжками, актуальними впродовж століть. Як історикиня, яка досліджує читання, можу стверджувати, що книжки завжди програвали, бо люди в усі часи були неуважними, нетерплячими й до певної міри недосконалыми» [2].

І все ж, саме в Україні ситуація з читанням доволі непроста, бо в середньому українці читають менше однієї книги на рік [8].

Як зазначає міністр культури та інформаційної політики України О. Ткаченко, ситуація із читанням за останні два роки не покращується – показники на низькому рівні. Це створює проблеми із грамотністю та освіченістю в країні. Читання відповідає за розвиток мислення, ерудицію, здобуття нових навичок, збагачення словникового запасу та обізнаність у специфічних темах, залежно від обраної літератури [9].

Така ж непроста ситуація й з книжковим ринком.

На жаль, – зазначає генеральний директор видавництва «Фоліо» Александр Красовицький, – за 30 років ми не створили незалежний український ринок. Абсолютно більша частина книжкових ринків у світі є або монопольними, або захищеними від сусідів з тими ж мовами, або відрегульованими через зону копірайту. Український ринок, паперовий і електронний, складається з виданих у різних форматах українськими видавцями книжок різними мовами, імпорту, контрабанди, піратської продукції. З точки зору кількості назв літератури для ринку (крім навчальної), накладів паперових книжок, доступу до електронних книжок, українські видавці продукують для ринку приблизно стільки ж, скільки литовці, естонці, сильно поступаються румунам, чехам, не говорячи вже про норвежців. Інфраструктура книжкового ринку, яку було знищено на початку 90-х (на відміну у сусідів, як на сході, так і на заході), не була відновлена [10].

За останні роки в Україні спостерігається поступове падіння обсягу примірників – із 5000–6000 у 2015-му до 700–800 примірників у 2020-му. Наклад у 2019-му складав 29,9 млн, а у 2020 році – лише 8 млн. Кількість найменувань також значно скоротилася – з 13651 у 2019-му до 8000 у 2020-му. Тут, безперечно, далися в знаки карантин та зменшення як доступу до книг, так і накладів [9].

Останнім часом в Україні суттєво зросли в ціні книжки, а попит на друковані видання впав. Видавництва вимушені закриватися. На думку президента Української асоціації видавництв та книгорозповсюджувачів Олександра Афоніна, головна причина здорожчання книг – збільшення ціни на папір на світовому ринку та його дефіцит. У світі брак целюлози і макулатури, що є основою для виготовлення картону для книжок. Ситуація найближчим часом не поліпшиться, оскільки крім браку сировини чимало європейських підприємств припинили свою роботу або перепрофілювалися. Європа

переходить від полімерних матеріалів у пакуванні до паперових. Маючи велику маржу від пакувальних матеріалів, шведські та фінські комбінати перейшли до виготовлення пакування, а не офсетного паперу.

Раніше частина європейських видавництв активно користувалась і закупувала індонезійський та китайський папір. Але вони відмовилися від цих постачальників, бо різко зросла вартість контейнерного перевезення. У Китаї склався шалений дефіцит паперу, тому вони почали активно закупувати російський.

Ціна на папір з початком року зросла майже на 30%. При цьому європейські видавництва заявляють, що їм бракує паперу і вони змушені відмовлятися від низки нових проєктів. Така ж ситуація у російських видавців. В Україні питання навіть не в ціні на папір, а в можливості взагалі його отримати, оскільки ліміти європейського паперу для України надзвичайно малі. Російський папір Україна не може купувати, бо з квітня 2021 року накладено ембарго на постачання російського паперу в Україну. Ймовірно, кількість книжок різко зменшиться, а вартість їх різко зросте [11, 12].

На думку фахівців, поступово зростатиме ціна на матеріали для книжок й у 2022 році. За словами генерального директора видавництва «Ранок» В. Круглова, на початку цього року картон коштував 18 тис. грн за тонну, зараз – 28, наступного року прогнозується 35–40 тис. Ціна офсетного паперу була 27 тис, зараз 42, у 2022-му вартуватиме, як мінімум, 50 тис. Видавець спрогнозував можливі наслідки таких змін: «Це, звичайно, вплине на роздрібну ціну книжок, вплине на попит. І зважаючи на ситуацію, коли закриваються книгарні, закриваються місця фізичного доступу до книги, наступить повний колапс» [13].

У сучасному світі книжка також змінюється, щоби залишатися конкурентоспроможною та цікавою, використовуючи вражаючий арсенал новітніх технологій. Втім, український ринок у цьому поки відстає від світового: навіть такі звичні формати, як електронна та аудіокнига в Україні присутні настільки мало, що цілком можуть ще вважатися інноваційними.

Два роки тому статистика показала, що 82% українців не готові купувати електронні книги. Вважають, що е-видання мусять бути безкоштовними. Український ринок електронної книги практично не розвивається і становить десяті відсотки порівняно з європейськими країнами. Хоча електронна книга могла б бути виходом із ситуації [1, 13].

Книжкова галузь в Україні намагається закріпити положення на ринку щорічний рік поспіль. Але, на жаль, зараз тенденція така: зменшення тиражів та закриття книжкових магазинів, – констатує міністр культури та інформаційної політики України О. Ткаченко. На його думку, «однією з причин є те, що серед українців більше тих, хто не читає. Пасивне скролення гаджетів поступово перемагає активне читання. Культури споживання книг, як у Європі чи Америці – у нас немає. Нехтування читанням призводить до того, що в Україні низький рівень культурної освіченості. А це спричинює ланцюгову реакцію. Низький рівень освіченості дорівнює небагатому суспільству. А небагате суспільство формує небагату державу» [9].

Як це пов'язано? Читачі та нечитачі по-різному сприймають життя. Згідно з останнім соціологічним опитуванням, 57% читачів задоволені своїм життям. Із нечитачів цей показник сягає лише 43%. До того ж, читачі частіше досягають своїх цілей – 41% проти 31%. Впливає читання і на стресостійкість. Так, читачі здебільшого не відчувають роздратування – це підтвердили 53% опитуваних, серед нечитачів цей показник – 45% [9].

Нам треба нормалізувати читання, – наголошують у пресі. – Легітимізувати книжку у свідомості українців, щоб вона перестала бути занудною. Як це зробити? [8].

«Перш за все, треба працювати над першопричиною проблеми – відсутністю бажання читати, – вважає міністр культури та інформаційної політики України О. Ткаченко. – Для того, щоб воно з'явилося – варто зрозуміти цінність, відкинувши стереотипність і можливий негативний досвід у минулому» [9].

«Насамперед, – наголошує О. Ткаченко, – популяризація читання впливає на грамотність населення, саморозвиток та кар'єрний ріст. Думаю, кожен для себе хотів би усього цього, а книги можуть стати першим кроком на шляху до цієї мети.

По-друге, читаюче населення – конкурентні видавництва. Звичка читати в українців сформує попит на книгу, видавництва своєю чергою – стануть конкурентноспроможними та пропонуватимуть тільки якісну літературу. Очевидно, питання допомоги книгарням та тим, хто продає українську книжку, – варто піднімати серйозно».

За словами О. Ткаченка, «похід до книгарні – це можливість відкрити для себе новинки літератури, поспілкуватися з консультантами-книголюбамі, погортати сторінки книг. Це – своєрідний ритуал, який може затягнутися на декілька годин» [9].

У пресі також вважають, що у пропаганді читання може допомогти телебачення. Українці дивляться про скандали і «чупакабру» охочіше, ніж про культуру та літературу. Це не означає, що ми тупі. З німцями, австралійцями та рештою гомо сапієнс – те ж саме. Прості формулювання, зрозумілі архетипи, динамічна форма, спрощений зміст – що поверхневіша інформація, то радісніше наш мозок її сприймає. Тому маркетологи римують рекламні слогани, а популяристи у всьому світі приваблюють електорат. Тому телевізор, як правило, продукує не високоінтелектуальний контент. Розумний і вдумливий матеріал ніколи не продасть чипси з прокладками так, як це зробить хайпова попзірка або «чупакабра». Найвишуканіший сюжет про книжкові новинки не вартий і секунди ефірного часу, якщо на ньому перемкнуть канал. Мусимо зробити так, щоб не перемикали.

Якщо кожна співачка в цій країні розкаже про свою улюблену книжку, ідея про читання перестане навіювати нудьгу. Якщо кожен міністр з Кабміну розповість про улюблену лавсторі в класичній літературі, читання стане цікавішим. Якщо кожен мільйонер, меценат чи бізнесмен назве книжку, яка змінила його життя, – користь від читання стане очевиднішою.

Українці розумніші, ніж вважає соціологія, лідери думок та інтелектуали. Ми просто не бачимо читання у щоденному контенті. Воно відсутнє, як варіація нормального і цікавого дозвілля. Поки що [8].

«Безумовно, – наголошує О. Ткаченко, – варто переймати й світовий досвід для популяризації читання: естетичні книжкові магазини-музеї, автографесії від авторів, платформи для книжкових відгуків та новин, на кшталт, Goodreads, підтримка буктюберів (книжкових ютуб-блогерів) та книжкових блогерів у соціальних мережах. Наприклад, популярністю за кордоном користується проєкт «Belletrist» – американський книжковий клуб в онлайні, де кожного місяця обирають одну книгу і читають усією спільнотою. Також проводять інтерв'ю із авторами, обговорюють прочитане, розповідають про книжкові магазини, пишуть новини і навіть продають власний мерч. І це працює: група має понад 250 тисяч фоловерів, достатньо активних. Чому ж не брати з них приклад? Книга в руках може стати новою модою. Чим більше знакових і відомих людей говоритимуть про це – тим більше шансів для ментального оздоровлення суспільства у нас з'явиться» [9].

Чи можна популяризувати читання? – запитує директор з розвитку мережі книгарень «Є» А. Домаранський. – Чи можливо це зробити за формулою: чим більше ми говоримо про книги – тим швидше з'явиться звичка читати?

На його думку, зараз про книгу говорять багато. «Ключові питання не нові: втрати книжкового ринку від епідемії COVID-19 та карантинних обмежень; перерваний ренесанс українського книговидавництва та нове посилення традиційного тиску російської книжкової продукції; гучні новинки і події, що не відбулися; справедливість/несправедливість літературних відзнак і премій та дискусії в стилі «а ти хто такий?»; повернення у книжковий процес підзабутих чинників «цензура» і «заборона»; але головне – про шляхи подолання кризи в книжковій галузі України та необхідність негайного системного втручання держави у цю царину».

А. Домаранський зазначає, що «на піку обговорень своє бачення вирішення проблем української книги окреслив і очільник Міністерства культури та інформаційної політики. В його основі нескладна формула: проблеми видавців і книготорговців у тому, що українці мало читають, а відтак, логічний порятуюнок галузі – популяризація читання... Із тезою про необхідність боротися з причиною (особливо – першопричиною), а не наслідками – не посперечаєшся, так має бути завжди і всюди. Не заперечиш і того, що українці дійсно мало читають і мало купують книг. Зрештою, незаперечною є і теза про необхідність промоції читання. Все це правильні й необхідні речі, проте наскільки адекватно співвідносяться той тяжкий стан, у якому перебуває український книжковий ринок, з рецептами, пропонованими для його порятунку? Наш пацієнт потребує негайного оперативного втручання чи тривалого лікування? Чи не стече він кров'ю, поки буде реалізовуватися така складна й тривала операція як «популяризація читання»?» [14].

На думку А. Домаранського, реально працює ефект регулярного зіштовхування з продуктом

Чи говорять «по телевізору, у ЗМІ, у соцмережах, авторитетні українці із великою аудиторією» про крутість пісень Моргенштерна і Елджея, які звучить в навушниках приголомшливої кількості української молоді? Чи вуста «авторитетних українців із великою аудиторією» популяризували продукти «95 кварталу»? Та ні. Формула реальної промоції інша, і це зовсім не «чим більше ми говоримо», – вважає А. Домаранський.

На його думку, не розмови, а пряме зіштовхування з товаром чи послугою запускає думки, а зрештою, і емоційну реакцію кожного спробувати, подивитися, послухати, скуштувати та, зрештою, купити. Не розмови, а регулярне зіштовхування з реальними книгами здатне суттєво розширити коло читачів де б то не сталось: у вуличній книгарні, бібліотеці, квартирі, в шкільному класі чи університетській аудиторії, кав'ярні чи на робочому місці. Головне, аби книги були на відстані простягнутої руки чи, бодай, одного кліку. Так, аби після емоційного імпульсу «цікаво!», «хочу!», існувала реальна можливість отримати книгу. Тут і зараз, поки той імпульс не згас.

Чи багато користі від книжкових рекомендацій лідерів думок, якщо пересічний український райцентр чи спальний район міста не має жодної книгарні, а бібліотеки перенасичені совковим російськомовним непотребом? Коли дитина швидше отримає в подарунок книжку: після авторитетних настанов чи зіткнувшись з нею за яскравою вітриною? Шлях промоції читання, здається не є унікальним, але реалізація такого масштабного проєкту – справа, посиljena лише державі. Відповідальній державі [14].

На державу покладають подолання кризи читання та кризи книжкової галузі й члени Української асоціації видавців та книготорговців. Про це стало відомо з онлайн-трансляції пресконференції «Що ще треба зробити для знищення освіти, культури та книговидавництва в Україні». Генеральний директор видавництва «Ранок», член правління Української асоціації видавців та книготорговців та представник України у Європейській асоціації освітніх видавництв В. Круглов запропонував такі кроки для її подолання: надання пріоритету бюджетного фінансування на видання Міністерством освіти і науки підручників та посібників; забезпечення додаткового бюджетного фінансування на видання підручників і посібників для учнів 8-х і 9-х класів у 2022 році в сумі 700 мільйонів гривень; затвердження у відповідних органах державної влади та реалізація Стратегії розвитку читання на 2021–2025 роки; ухвалення народними депутатами законопроєктів № 5238, 5239, 6287 щодо пільгового оподаткування суб'єктів книговидавництва та надання відшкодування книготорговельним підприємствам на часткове покриття вартості оренди торговельних площ; надання книгарням дотацій з державного та місцевого бюджетів на покриття вартості оренди торговельних площ; створення умов для кредитування видавців під низький відсоток; систематична закупівля книжок для бібліотек у обсягах, що дозволяють щорічне оновлення бібліотечних фондів відповідно до рекомендацій Міжнародної бібліотечної асоціації; запровадження бюджетних сертифікатів на придбання книжок учнями шкіл, студентами,

вчителями і викладачами; пряма фінансова інституційна допомога видавництвам, авторам і книгарням у кризовий період [15].

На думку засновниці видавництва «Родовід» Лідії Лихач, «держава має ставитися до книжкового ринку, як до важливої екосистеми націєтворення. Книжка – це одночасно обличчя і пам'ять країни. Оскільки ця війна відбувається передовсім у свідомості, нам важливо не програти битви за розум і самоідентифікацію українського читача. Держава повинна створювати інституції, які сприяли б книжці. Підтримати мережу розповсюдження. Кожне місто могло б надати приміщення під українськомовну книгарню. Креативну – щоб там були кава, літературні заходи й осередок культурного життя. Якщо ж не може, то має бодай не заважати» [16].

Водночас Лідія Лихач визнає, що книгарні сьогодні поступово помирають чи відходять на другий план. На думку видавчині, «це світова тенденція. Навіть великі американські книгарні поступово зникають. Колись усі йшли в центр міста, щоб зануритись у книжковий світ. Інтернет усе змінив. Якщо такі крамниці хочуть вижити, їм треба змінитися. Це має бути інноваційний центр, осередок подій відомих авторів. Поліфункціональний і мультимедійний. Чому б не створити у книгарні кіноклубу чи регулярних читацьких обговорень новодруків? Кави з книжкою вже недостатньо» [16].

А начальниця відділу стратегічної роботи та аналітики Українського інституту книги Ірина Батуревич констатує, що книжок сьогодні в Україні видається катастрофічно мало. 2021-го, у найкращому випадку, чверть книжки на душу населення.

Однією з причин нечитання Ірина Батуревич вважає нестачу цікавої та потрібної літератури, а основним бар'єром – відсутність мотивації. Серед інших причин – високу ціну на книжки.

Унаслідок карантинних обмежень закрилися близько 50 книгарень із 300. Це катастрофічна ситуація. Особливо у країні, де індекс забезпечення книгарнями у 10 разів нижчий, ніж у ЄС: 1 магазин на 140 тисяч людей. В Україні є лише кілька великих онлайн-книгарень, і не всі видавництва мають можливість продавати через їхні сайти. Ринок виявився неготовим до таких змін. Окрім того, основними каналами продажів книжки досі залишаються саме офлайн-книгарні, оскільки рішення про придбання часто є «емоційним», «спонтанним».

Не слід рівнятися на добрі новини із західних ринків про те, що локдауні посприяли зростанню читання та придбанню літератури, – підкреслює Ірина Батуревич. – Наші дослідження не підтвердили цього факту в Україні. Загалом ситуація погіршилась [17].

Також Ірина Батуревич вважає, що в Україні потрібно створювати умови для появи літературних зірок. Це могло би позитивно вплинути як на пропаганду читання, так й на розвиток книжкового ринку.

Є зірки, що стають авторами та амбасадорами читання, і професійні письменники, що стають літературними зірками. Перші здатні запалити інтерес до читання з огляду на свій високий статус серед потенційних читачів, створювати імідж читання як модної та корисної практики, яка призводить до

успіху. Залучення селебрітіз, лідерів думок та інших авторитетів для певних груп населення закладено у нашій Стратегії розвитку читання. Проте ці люди можуть створити лиш початковий стимул для нових читачів, а вже професійні письменники мають захопити своїми сюжетами, стилем та актуальністю тем.

Вкладатися у перших видавцям вигідніше. Це створює миттєвий комерційний ефект: люди купують книжки, написані зірками, приходять на їхні презентації. Натомість поява літературних зірок – повільний процес. У нас немає навіть профільного курсу у провідних вишах, як от creative writing. Не створено ще середовище для виховання професійних авторів. Ситуація має змінитися з появою грантів на написання нових творів.

Поява національного книжкового хіта – це величезна робота автора, видавництва, медійників. Це не стається випадково. Не хочеться, щоб такими ставали лише ті книжки, що опинилися у центрі політичних скандалів. Проте, як показують приклади останніх років, лише талантом тут не обійтися. Ринок та вся інфраструктура нині у такому стані, що «літературні ліфти» без окремо найнятого піарника та видавця, який у цьому зацікавлений – майже не працюють. Тож потрібно створювати умови для появи літературних зірок [17].

А на думку письменника Віталія Капранова, найактивнішою в Україні стала верства населення віком 30+, «але парадокс полягає у тому, що цей прошарок зростав у 90-ті, коли книжок не видавали взагалі. І, коли найактивніша частина населення не привчена читати, то і попит на книги відповідно падає». Олександр Ткаченко, каже письменник, мало не перший міністр в Україні, який вимовив слово «книга», і літератори це підтримують. «Але проблема полягає не в екосистемі, – зауважує Віталій Капранов, – а в тому, що ОТГ закривають бібліотеки, щоб зекономити, і сьогодні масово закриваються районні бібліотеки, бо ліквідовують райони. І про це я не почув, я почув про екосистему. А говорити про неї простіше, ніж домогтися контролю і вирішити питання закриття бібліотек. В бібліотеках базується здебільшого освіта людей третього віку, тих, хто 50+, навчають комп'ютера, є програми «бібліоняня», коли батьки можуть залишити дитину в бібліотеці в неділю і сходити на базар. В райцентрах бібліотеки стають культурними центрами. В кожному районі є своя еліта, і їм потрібне місце, де можна збиратися. Бібліотека у віддалених мікрорайонах бере на себе роль „відкритого вікна”». Віталій Капранов впевнений, що «нині вибір серед українських книг дуже великий і пропозицій на різний смак багато. А те, що 67% на ринку лише наукової літератури – прямий наслідок того, що мало читають щодня. Тобто, книжки купують за необхідністю, не сформовано потребу в читанні. А вона формується з дитинства» [18].

Директор Українського інституту книги Олександра Коваль зазначає, що жодного разу не зустрічалася з терміном «читаюча – нечитаюча нація». Є люди, які люблять книжки, розвивають завдяки цьому свій інтелект, емпатію, професійні і соціальні навички, отримують задоволення і досягають успіху. Вони частіше займаються спортом, ходять у кіно, відвідують театри, музеї, навіть подорожують більше. А є ті, хто сидять на канапі, втикають у телевізор, ТікТок

чи Інстаграм. За даними досліджень, в Україні, як і в решті світу, читачі досягають успіху і задоволення життям частіше, ніж нечитачі.

А щодо наслідків для суспільства і країни, – зазначає Олександра Коваль, – то раджу порівняти ВВП на душу населення в Польщі, Італії, Німеччині, Туреччині і в Україні. Звісно, економісти і політики заперечуватимуть, що причина української неефективності – в книжках. Щоб пересвідчитися в цьому, треба небагато. Досягнімо хоча би польського рівня регулярних читачів, кількості книгарень, поповнення бібліотечних фондів. А тоді побачимо, чи матиме це вплив на економіку [17].

А на думку генерального директора видавництва дитячої та шкільної літератури «Ранок» В. Круглова, про культуру читання зараз слід говорити так само голосно, як і про підвищення кваліфікації, здоровий спосіб життя та правильне харчування [19].

Те, що ситуація з книговидавництвом та з промоцією читання зараз доволі непроста продемонстрував у 2021 році Форум видавців у Львові. «Цього року Форум видавців у Львові зазнав гучного фіаско, – пише блогер Олег Єльцов, – Видавців мало, відвідувачів – ще менше... Сьогодні тираж у 2000 примірників – свідоцтво неабиякого письменницько-видавничого успіху. Це навіть не смішно. Але ж як правило, частина тиражу залишається нерозпроданою, а частина розпроданого осідає на заповнених полицях бібліотек, які також порожні, як і книжкові магазини... Ось ми і маємо логічний результат: непідйомні ціни за книжку, паскудний текст, бо талановиті літератори перекваліфікувалися в управдомів – за жебрацькі гонорари не прогудуєшся, погані переклади з тієї ж причини, маса граматичних, стилістичних та смислових помилок, бо професійні коректори і літредактори також шукають місце під сонцем в інших сферах... Зате уламки української інтелігенції двічі на рік гордо дефілюють по Форуму книговидавців і Книжковому Арсеналу. При цьому всі там один-одного знають і навряд чи їх число перевищує нинішній тираж успішної книжки у 2000 примірників» [20].

«На Форумі видавців цього року спостерігаємо значно менше відвідувачів, це очевидний факт, – зазначає засновник «Видавництва Жупанського» Олексій Жупанський. – Відповідно і продажі, особливо у перші дні, були низькими. Фактично всі видавці були дуже печальними, в паніці та шоці. Відчувалися такі-собі апокаліптичні візії та істерики серед учасників... Перше. В очі впадає проблема, що люди вже не так жваво йдуть на Форум. Причиною цього вбачаю у замалій кількості промоції про те, що Форум взагалі відбудеться цього року... По-друге – це платний вхід на головну локацію. На тлі того, що інтерес до книжки вже не такий і високий, на жаль. З цим є проблеми і ми всі про це знаємо. Дуже багато, окрім книги, є інтертейментів для людей: кіно, серіали, ігри... І на тлі спадаючого інтересу до книжок робити платний вхід на ярмарок, де треба буде також давати гроші за книжки – це не той сегмент, де люди охоче платитимуть ще й за вхід. Треба шукати варіанти як не робити платний вхід, щоб люди безкоштовно приходили купувати книги... І важлива причина – налагодження онлайн-продажів. За час карантину онлайн-продажі

дуже багато перетягли на себе від книгарень... Частково у низьких продажах винні і самі видавці, які, не робили до Форуму на своїх торгових точках особливих знижок, або ж не розповідали про це відвідувачам ярмарку, і таким чином не стимулювали зі свого боку прийти людей на Форум... Чомусь ні на Форумі, ні на Книжковому Арсеналі не порушувалася проблема кризи книжкового ринку, її залишили осторонь... Можна відсутність таких тем в публічному дискурсі пояснити тим, що про це вже багато говорили раніше, але до кроків для вирішення проблеми так і не дійшли... Я особисто вважаю, що необхідно розробити програму для підтримки книгарень державою. Саме книгарень!.. Я – видавець, але розумію, що для нас певні програми є, можна користуватися підтримкою УКФ, УІК щороку реалізує програму держзакупівель для бібліотек тощо. Але нам треба десь ці книги продавати і я розумію, наскільки мізерна маржа на книги і який це непростий бізнес... Держава це має розуміти, тому має підтримати саме книгарні... Четверта причина, виникає відчуття, що щось зроблено похапцем в організації і на створення таких візій для залучення бізнесу просто не було часу. Такі події зазвичай готуються рік, а за два місяці втиснути те, що робиш рік – і далі хвилюєшся, чи не введуть карантин і чи не пропаде це все. Це об'єктивна причина виникнення тих нюансів Форуму, які ми зараз обговорюємо...» [21].

Треба зазначити, що у 2021 році були зроблені й певні кроки, спрямовані на покращення ситуації з книговидаванням та читанням. Так, у січні 2021 року Український інститут книги та Міністерство культури та інформаційної політики України запустили всеукраїнську акцію «#Читай_досягай», яка спрямована показати українцям взаємозв'язок між читанням та життєвими здобутками і заохотити читати більше книг, щоб досягати нових звершень [22].

У межах акції авторитетні українці діляться враженнями від книг, які сформуvalи їхню свідомість та вплинули на життя, а також розказують про книжки, які планують читати власним дітям [23].

26 березня Український інститут книги презентував Стратегію розвитку читання на 2021 – 2025 роки «Читання як життєва стратегія». Розроблення Стратегії ініціювало Міністерство культури та інформаційної політики України. Документ визначає мету, стратегічні цілі та основні завдання, на виконання яких має бути спрямована реалізація державної політики щодо підтримки й розвитку читання. Модераторкою презентації виступила директорка Українського інституту книги Олександра Коваль [24].

За її словами, «перший, hard, передбачає доступ до книги, її підтримку та розвиток книжкової екосистеми. Другий, soft, – це читання як тренд, формування навички і потреби в читанні. Це означає, що неможливо серйозно думати про будь-який розвиток книжкової сфери і читання, не розвиваючи одночасно обидва напрями». – О. Коваль зупинилася на заходах щодо першого стратегічного аспекту. За її словами, у цьому контексті у Стратегії сформульовано низку операційних цілей. Зокрема, передбачається, що органи влади ухвалюють рішення стосовно розвитку книжкового ринку на основі реальних даних. Водночас творці контенту мають належні умови для саморозвитку і видання

своїх творів, і тут важлива підтримка з боку держави у вигляді стипендій, резиденцій, курсів підвищення кваліфікації. При цьому видавці мають бути здатними видавати достатню кількість назв, жанрів і накладів для задоволення потреб суспільства, щоб пропорція на ринку змінилася на користь ринкової книги, книги для дозвілля, художньої, пізнавальної, бізнес-літератури. Зрештою, книготорговельним мережам і книгарням має бути вигідно легально вести і розширювати свою діяльність незалежно від місця розташування, що передбачає стимулювання і дотації з боку як державної влади, так і органів місцевого самоврядування, наголосила Коваль [25].

У процесі реалізації Стратегії до 2025 року очікується, що кількість регулярних читачів серед дорослих (46%) зросте до 51%; частка респондентів, що обирають українську мову для читання книг, збільшиться із 32 до 40%; кількість дітей, які ніколи не читають книжки (18%), зменшиться до 15%; частка щоденних читачів серед старших підлітків зросте з 21 до 25%. [17].

У травні 2021 року на столичному форумі «Українська книжкова революція» його учасники – письменники, представники влади, громадського сектору та видавничого бізнесу – вирішили об'єднати зусилля для ухвалення державних рішень, покликаних вивести українське книговидавництво, книгорозповсюдження та читання з нинішнього катастрофічного становища. Учасники форуму вважають, що можна не лише врятувати ситуацію, а й забезпечити динамічний розвиток українського книжкового ринку. Для цього потрібно передусім сконцентрувати зусилля на підтримці книжок українською мовою, компенсувати коштом держави орендну плату книгарням і частину додрукарських витрат видавництвам, покласти край російській експансії на книжковому ринку в усіх її проявах, протидіяти піратству. Окремий важливий напрям, який є тривалим у часі й потребує багато зусиль, – це реформування мережі бібліотек, які мають стати сучасними культурними центрами. Учасники форуму планують втілити свої пропозиції у законопроекти і домагатися їх ухвалення парламентом. До роботи форуму долучилися, зокрема, письменниця Оксана Забужко, голова Комітету з Національної премії України імені Тараса Шевченка Юрій Макаров, директорка Українського інституту книги Олександра Коваль, голова комітету ВР з питань гуманітарної та інформаційної політики Микита Потураєв, письменник та співзасновник видавництва «Зелений пес» Віталій Капранов, генеральний директор видавництва «Ранок» Віктор Круглов, Уповноважений із захисту державної мови Тарас Кремень та ін. [26, 27].

7 липня члени Комітету гуманітарної та інформполітики Верховної Ради України на черговому засіданні провели слухання «Читання як життєва стратегія». З такою ініціативою до комітету звернулася директорка Українського інституту книги О. Коваль. Під час заходу Український інститут книги презентував своє бачення розвитку книжкової сфери та промоції читання на 2021–2025 роки [28].

А у листопаді 2021 року група народних депутатів на чолі з головою Комітету Верховної Ради з питань гуманітарної та інформаційної політики Микитою Потураєвим зареєструвала законопроект № 6287 щодо стимулювання

розвитку книговидання і книгорозповсюдження. Відповідний документ оприлюднено на сайті Верховної Ради. Метою прийняття законопроекту є стимулювання розвитку українського книжкового ринку як важливого фактору гуманітарного розвитку та національної безпеки. У документі пропонується внести зміни до законів «Про видавничу справу» і «Про державну підтримку книговидавничої справи в Україні», запровадивши надання державної субсидії для відшкодування кваліфікаційних витрат на найм (оренду) нерухомого майна, що використовується суб'єктом видавничої справи як спеціалізований магазин для торгівлі книгами. При цьому право на її отримання матимуть суб'єкти видавничої справи, які відповідатимуть визначеним вимогам, зокрема продаватимуть книги українською мовою та/або мовами ЄС і мовами корінних народів України з використанням РРО у книгарнях. Передбачається, що така субсидія надаватиметься щокварталу, починаючи з 2023 року на підставі звернень книгорозповсюджувачів до Українського інституту книги. Очікувана частка книгарень, що претендуватимуть на отримання субсидії впродовж 2023 року, від 60 до 80%, а розмір наданих субсидій – від 80 до 100% максимально можливої суми. Таким чином, очікувана сума видатків з державного бюджету на надання субсидій книгарням у 2023 році становитиме від 52 млн до 86 млн грн. У законопроекті також пропонується передбачити надання громадянам України натуральної допомоги у вигляді сертифіката на придбання книг на визначену суму (0,3 розміру прожиткового мінімуму для працездатних осіб), який надаватиметься при отриманні свідоцтва про народження, а також при отриманні громадянством України, який досяг 14-річного віку, паспорта. Сертифікат може бути використаний винятково для придбання книжкових видань державною мовою у розповсюджувача видавничої продукції, що відповідає встановленим законопроектом вимогам. Видача сертифікатів, як передбачено, відбуватиметься з 1 січня 2023 року [29].

13 грудня в Україні стартував перший Національний тиждень читання, організований Українським інститутом книги та Міністерством культури та інформаційної політики України. Протягом тижня, з 13 до 19 грудня, понад 100 українських видавництв, книгарень та бібліотек під спільною айдентикою акції здійснювали активності різного формату, аби закликати українців до придбання українських книжок і знайти свою книжку, автора і формат читання [30].

«Національні тижні читання як заходи популяризації проводяться в багатьох країнах світу, і в різних країнах вони мають різний формат, вигляд, різну залученість. Десь для читання, наприклад, обирають одну важливу книжку, за неї голосують інтелектуали, і тоді її починають обговорювати.., і ця книжка таким чином стає важливою для цілої країни. Десь пропонують безкоштовний проїзд у громадському транспорті, якщо ти заходиш туди з книжкою. Десь це акції в бібліотеках, школах. Ми обрали такий формат, що основні акції проводять самі учасники, які зголосилися до цього. Це насамперед публічні бібліотеки, наші видавці, і наші книгарні», – зазначила директор Українського інституту книги Олександра Коваль [31].

Своєю чергою міністр культури та інформаційної політики Олександр Ткаченко зазначив, що мета акції – зробити так, щоб читання стало модним і мотивувало українців не тільки розвиватися, а й бути успішними у житті [31].

На завершення цього огляду можна зазначити, що «ознаками сучасних перспективних економік є освічена нація та розвинені креативні індустрії, а не запаси нафти та чорнозему. Креативність стала ключовим фактором розвитку суспільства, в цьому справжня рушійна сила всіх процесів. Залишається дедалі менше сумнівів у тому, що перспективи економіки будь-якої країни залежать від креативних та інноваційних проєктів, а також здатності держави створити сприятливе середовище для втілення подібних ініціатив в життя». Саме так зазначають творці Індексу «Креативний капітал глобальних міст» із PwC і фонду Calvert 22.

Експерти Всесвітнього економічного форуму у Давосі 2020 року визначили 10 навичок майбутнього. Серед них: комунікабельність, вміння співпрацювати, критично і креативно мислити, здатність самостійно аналізувати ситуацію (людиноцентричні навички), вміння аналізувати дані, знання бодай однієї мови програмування, володіння основами кібербезпеки (цифрові навички), спроможність оперувати бізнес-процесами та управляти проєктами (бізнес-орієнтовані навички).

Жодну з цих навичок не розвинеш без читання. Без книжки неможливий поступ креативної економіки та людського капіталу. Читання є катализатором культурного та економічного розвитку – як особистості, так і громад, регіонів та цілих країн. Без книжки не буде освіти, не розвиватимуться наука й технології, економічне становище країни ніколи не покращиться [6].

А, як зазначає генеральний директор Національної бібліотеки України імені Ярослава Мудрого Т. Вилегжаніна, «одним із ключових показників успішного національного розвитку, конкурентоспроможності держави на світовому ринку є рівень культури та освіти кожного її громадянина. А головною ознакою, що визначає цей рівень, завжди було і залишається читання, яке можна розглядати як ключ до інформації». [32].

Дослідження рівня читання і розуміння текстів PISA, до якого Україна доєдналася у 2018 році, показало, що лише 4% українських 15-річних школярів володіють стійким вмінням аналізу та інтерпретації незнайомого тексту і що назагал українські школярі відстають від своїх однолітків у 36 країнах на цілий рік навчання. «Що це нам показує? Правильно: потенційно низьку якість людського капіталу», – підкреслила директорка Українського інституту книги Олександра Коваль [33].

Тому зараз саме розвиток книговидавничої галузі, книжкового ринку та пропаганда читання набувають особливого значення

Тож, як наголосив міністр культури та інформаційної політики України Олександр Ткаченко, «чим більше ми підіймаємо тему читання, тим більше людей зможуть знайти своїх авторів та свої книги. Книги мають фігурувати скрізь: на телебаченні, у ЗМІ, у соціальних мережах, у виступах авторитетних

людей. Читання має стати модною звичкою, яку прагне підтримувати більшість населення» [23].

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Рибіцька А. У пошуках книжки майбутнього: як працює конкурс про інновації у книговидаванні / Алла Рибіцька [Електронний ресурс]. – Текст. дані. – Режим доступу: <https://chytomo.com/u-poshukakh-knyzhky-majbutnoho-iak-pratsiuie-konkurs-pro-innovatsii-u-knyhovydanni/> (дата звернення: 10.12.2021).

2. Трегуб Г. Лія Прайс: «Для частини сучасного суспільства читання виконує функцію своєрідної медитації. Це спосіб утечі від соціальної інтеракції, економічної продуктивності» / Трегуб Г. // Український тиждень. – 2021. – 2 лист. [Електронний ресурс]. – Текст. дані. – Режим доступу: https://tyzhden.ua/Culture/253478_ (дата звернення: 10.12.2021).

3. Макаров Ю. Порятунком рядового читача / Ю. Макаров // Тиждень. – 2021. – 26 трав. [Електронний ресурс]. – Текст. дані. – Режим доступу: <https://tyzhden.ua/Columns/50/252024> (дата звернення: 13.12.2021).

4. Майже 20% українців не читають книг, а більш як 50% обирають літературу російською – опитування / Інформація. // Новое время. – 2021. – 4 лют. [Електронний ресурс]. – Текст. дані. – Режим доступу: <https://nv.ua/ukr/ukraine/events/skilki-ukrajinciv-ne-chitayut-knig-svizhe-opituvannya-novini-ukrajini-50139742.html> (дата звернення: 14.12.2021).

5. П'ята частина населення України взагалі не читає книг. Про це свідчать дані соціопитування / Інформація. // Українська літературна газета. – 2021. – 5 лют. [Електронний ресурс]. – Текст. дані. – Режим доступу: <https://litgazeta.com.ua/news/p-iata-chastyna-naselennia-ukrainy-vzahali-ne-chytaie-knyh-pro-tse-svidchat-dani-sotsopytuvannia/> (дата звернення: 10.12.2021).

6. Круглов В. Екосистема креативності / Круглов В. // Тиждень. – 2021. – 31 трав. [Електронний ресурс]. – Текст. дані. – Режим доступу: https://tyzhden.ua/Society/252010_ (дата звернення: 14.12.2021).

7. Шамайда Т. Потреба книжкової революції (Що потрібно зробити, щоб кількість книгарень в Україні зросла вп'ятеро) / Шамайда Т. // Тиждень. – 2021. – 28 трав. [Електронний ресурс]. – Текст. дані. – Режим доступу: https://tyzhden.ua/Society/252006_ (дата звернення: 10.12.2021).

8. Антонюк Е. Невидимі книги. Чому українці мало читають. – Антонюк Е. // Новое время. – 2021. – 9 лют. [Електронний ресурс]. – Текст. дані. – Режим доступу: <https://life.nv.ua/ukr/blogs/chomu-ukrajinci-ne-chitayut-knizhki-yak-probuditi-interes-do-chitannya-50140767.html> (дата звернення: 13.12.2021).

9. Ткаченко О. Нова мода. Чому українці не читають книги та як це змінити / Ткаченко О. // Новое время. – 2021. – 13 січ. [Електронний ресурс]. – Текст. дані. – Режим доступу: <https://nv.ua/ukr/opinion/chitati-knigi-chomu-ukrajinci-malo-chitayut-ministr-kulturi-novini-ukrajini-50135211.html> (дата звернення: 14.12.2021).

10. Красовицкий А. Книжковий рік: підсумки / Александр Красовицкий [Електронний ресурс]. – Текст. дані. – Режим доступу: https://lb.ua/blog/aleksandr_krasovitskiy/474569_knizhkoviy_rik_pidsumki.html (дата звернення: 14.12.2021).

11. В Україні суттєво здорожчали книжки: у чому причина? / Інформація. // Українська літературна газета. – 2021. – 13 лист. [Електронний ресурс]. – Текст. дані. – Режим доступу: <https://litgazeta.com.ua/news/v-ukraini-suttievo-zdorozhchaly-knyzhku-u-chomu-prychyna/> (дата звернення: 13.12.2021).

12. В Україні прогнозують подорожчання книжок через ситуацію з папером / Інформація. [Електронний ресурс]. – Текст. дані. – Режим доступу: <https://chytomo.com/v-ukraini-prohnozuiut-podorozhchannia-knyzhok-cherez-sytuatsiiu-z-paperoom/> (дата звернення: 10.12.2021).

13. Іщенко З. В Україні зростають ціни на матеріали для виготовлення книжок, – видавці / Зоя Іщенко [Електронний ресурс]. – Текст. дані. – Режим доступу: <https://chytomo.com/v-ukraini-zrostaiut-tsiny-na-materialy-dlia-vyhotovlennia-knyzhok-vydavtsi/> (дата звернення: 10.12.2021).

14. Домаранський А. Чи можна популяризувати читання? / Домаранський // Новое время. – 2021. – 28 січ. [Електронний ресурс]. – Текст. дані. – Режим доступу: <https://nv.ua/ukr/opinion/knigi-yak-populyarizuvati-chitannya-sered-ukrajinciv-novini-ukrajini-50138331.html> (дата звернення: 14.12.2021).

15. Бойко О. Видавці назвали кроки для подолання кризи у книговидавничій галузі України. – Олеся Бойко [Електронний ресурс]. – Текст. дані. – Режим доступу: <https://chytomo.com/vydavtsi-nazvaly-kroky-dlia-podolannia-kryzy-u-knyhovydavnychij-haluzi-ukrainy/> (дата звернення: 14.12.2021).

16. Щириця П. Якщо книгарні хочуть вижити, їм треба змінитися. Кави з книжкою вже недостатньо / Щириця П. [Електронний ресурс]. – Текст. дані. – Режим доступу: https://gazeta.ua/articles/people-and-things-journal/_akscho-knigarni-hochut-vizhiti-yim-treba-zminitisya-kavi-z-knizhkoju-vzhe-needostatno/1060287 (дата звернення: 14.12.2021).

17. Прокопенко І. Чому українці не читають і що з цим робити / Ілля Прокопенко // Газета по-українськи. – 2020. – 30 берез. [Електронний ресурс]. – Текст. дані. – Режим доступу: https://gazeta.ua/articles/culture/_comu-ukrayinci-ne-chitayut-i-scho-z-cim-robity/1023050 (дата звернення: 14.12.2021).

18. Чому українці мало читають? Коментує письменник Віталій Капранов Інформація. // Українська літературна газета. – 2021. – 29 берез. [Електронний ресурс]. – Текст. дані. – Режим доступу: <https://litgazeta.com.ua/news/chomu-ukraintsi-malo-chytaiut-komentuie-pysmennyk-vitalij-kapranov/> (дата звернення: 13.12.2021).

19. Круглов В. Більшість українців не читають книжок. Що з цим робити? // Новое время. – 2021. – 28 берез. [Електронний ресурс]. – Текст. дані. – Режим доступу: <https://nv.ua/ukr/biz/experts/v-ukrajini-ne-chitayut-knizhok-yak-zminiti-situacii-novini-ukrajini-50150524.html> (дата звернення: 14.12.2021).

20. Єльцов О. Фіаско книгоиздания: пора разгонять эту богадельню! / Олег Єльцов [Електронний ресурс]. – Текст. дані. – Режим доступу: <https://blogs.pravda.com.ua/authors/yeltsov/61484db84bb8d/>___(дата звернення: 14.12.2021).

21. Чотири проблеми і одна непереборна обставина Форуму видавців / Інформація. [Електронний ресурс]. – Текст. дані. – Режим доступу: <https://cultua.media/culture/actual-novini/chotyry-problemy-i-odna-nepereborna-obstavyna-forumu-vydavtsiv/> (дата звернення: 14.12.2021).

22. Остапа С. Комітет гуманітарної та інформполітики 7 липня проведе слухання «Читання як життєва стратегія» / Світлана Остапа. [Електронний ресурс]. – Текст. дані. – Режим доступу: <https://detector.media/infospace/article/188511/2021-05-27-komitet-gumanitarnoi-ta-informpolityku-7-lypnya-provede-slukhannya-chytannya-yak-zhyttieva-strategiya/> (дата звернення: 14.12.2021).

23. #Читай досягай: Інститут книги спільно з МКІП започаткували всеукраїнську акцію з промоції читання / Інформація. [Електронний ресурс]. – Текст. дані. – Режим доступу: <https://mkip.gov.ua/news/4880.html> (дата звернення: 14.12.2021).

24. В Україні презентували Стратегію розвитку читання на 2021 – 2025 роки / Інформація. // Українська літературна газета. – 2021. – 27 берез. [Електронний ресурс]. – Текст. дані. – Режим доступу: <https://litgazeta.com.ua/news/v-ukraini-prezentuvaly-stratehiiu-rozvytku-chytannia-na-2021-2025-roku-2/> (дата звернення: 13.12.2021).

25. Стратегія розвитку читання: Інститут книги пропонує два напрями / Інформація. [Електронний ресурс]. – Текст. дані. – Режим доступу: <https://www.ukrinform.ua/rubric-culture/3215899-strategia-rozvitku-citanna-institut-knigi-proponue-dva-napramki.html> (дата звернення: 13.12.2021).

26. Українська книжкова революція. Початок. – Інформація. // Тиждень. – 2021. – 25 трав. [Електронний ресурс]. – Текст. дані. – Режим доступу: <https://tyzhden.ua/Culture/251992> (дата звернення: 13.12.2021).

27. Інтелектуальна еліта оголошує... Українську книжкову революцію. – Інформація. // Голос України. – 2021. – трав. [Електронний ресурс]. – Текст. дані. – Режим доступу: <http://www.golos.com.ua/article/346567>___(дата звернення: 13.12.2021).

28. Остапа С. Комітет гуманітарної та інформполітики 7 липня проведе слухання «Читання як життєва стратегія» / Світлана Остапа [Електронний ресурс]. – Текст. дані. – Режим доступу: <https://detector.media/infospace/article/188511/2021-05-27-komitet-gumanitarnoi-ta-informpolityku-7-lypnya-provede-slukhannya-chytannya-yak-zhyttieva-strategiya/> (дата звернення: 14.12.2021).

29. У ВР зареєстрували законопроект про стимулювання книговидання і книгорозповсюдження / Інформація. // День. – 2021. – 9 лист. [Електронний ресурс]. – Текст. дані. – Режим доступу: <https://day.kyiv.ua/uk/news/091121-u>

vr-zareyestruvaly-zakonoprojekt-pro-stymulyuvannya-knygovydannya-i (дата звернення: 14.12.2021).

30. Кабацій М. Знайди свою книжку // Новое время. – 2021. – 14 груд. [Електронний ресурс]. – Текст. дані. – Режим доступу: <https://nv.ua/ukr/art/v-ukrajini-startuvav-nacionalniy-tizhden-chitannya-ostanni-novini-50201873.html> (дата звернення: 16.12.2021).

31. В Україні стартував Тиждень читання / Інформація // Українська літературна газета. – 2021. – 13 груд. [Електронний ресурс]. – Текст. дані. – Режим доступу: <https://litgazeta.com.ua/news/v-ukrajini-startuvav-tyzhden-chytannia/> (дата звернення: 16.12.2021).

32. Т. Вилегжаніна Криза читання як сучасна проблема світового рівня / Т. Вилегжаніна // Бібліотечна планета. – 2011. – № 4. – С. 4.

33. Стрельников О. Читати або не читати? / Стрельников О. // Новое время. – 2021. – 13 груд. [Електронний ресурс]. – Текст. дані. – Режим доступу: <https://nv.ua/ukr/art/chitannya-v-ukrajini-yak-povernuti-korisnu-zvichku-u-dozvillya-kolonka-oleksandri-koval-50201760.html> (дата звернення: 16.12.2021).

Матеріал підготував

Бурнашов І. Ю., завідувач відділу наукового аналізу і узагальнення інформації

Комп'ютерне опрацювання та редагування **І. Г. Піленко**

Формат 60x84/16. Умовн. друк. арк. 1,1. Б/т. Зам. 99. Безплатно

НБУ імені Ярослава Мудрого, Київ-1, Грушевського, 1. Тел. 278–85–12